

Міністерство освіти і науки України
Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів
України
Національна академія наук України
Одеський державний екологічний університет
Національний ботанічний сад імені М.М. Гришка

МАТЕРІАЛИ

П'ятої Всеукраїнської
науково-практичної конференції
«Євроінтеграція екологічної політики
України»

м. Одеса

25-26 жовтня 2023 р.

Міністерство освіти і науки України
Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України
Національна академія наук України
Одеський державний екологічний університет
Національний ботанічний сад імені М. М. Гришка

МАТЕРІАЛИ

**П'ятої Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Євроінтеграція екологічної політики
України»**

25-26 жовтня 2023 р.

м. Одеса

Одеса

Одеський державний екологічний університет

2023

УДК 502.34:327

М 34

Матеріали П'ятої Всеукраїнської науково-практичної конференції «Євроінтеграція екологічної політики України». Одеса: Одеський державний екологічний університет, 2023. 552 с.

ISBN 978-966-186-277-6

Видаються за рішенням оргкомітету конференції.

П'ята Всеукраїнська науково-практична конференція «Євроінтеграція екологічної політики України» проведена кафедрою екологічного права і контролю Одеського державного екологічного університету та Національного ботанічного саду імені М.М. Гришка НАН України. В роботі конференції прийняли участь представники Міністерства екології та природних ресурсів України, Державної екологічної інспекції України, органів місцевого самоврядування, Національної Академії наук України, вищих та загальноосвітніх навчальних закладів, установ природно-заповідного фонду України, суб'єкти господарювання.

В збірнику наведені матеріали, які висвітлюють головні екологічні питання України і їх вирішення шляхом Євроінтеграційного процесу збереження довкілля.

УДК 502.34:327

Відповідальний за випуск:

кандидат географічних наук, доцент

Бургаз О.А.

Матеріали видаються у авторській редакції і відповідальність за їх зміст несуть автори. Оргкомітет конференції претензії з цього приводу не приймає.

ISBN 978-966-186-277-6

© Одеський державний
екологічний університет, 2023

КРИТЕРІЇ ІНВАЗІЙНОСТІ ЯК ОСНОВА УПРАВЛІННЯ ВИДАМИ ЧУЖОРІДНИХ РОСЛИН

Зав'ялова Л.В.

Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України

Шевера М.В.

Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Кучер О.О., Двірна Т.С.

Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України

Протопопова В.В.

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України

Інвазійні чужорідні види, серед яких рослини, тварини та інші організми, визнані однією із п'яти головних прямих загроз і рушійних сил глобальних змін природних екосистем, що спричинюють виснаження майже усіх типів ресурсів і є чинником біологічного забруднення [7]. Непрямий вплив біологічних інвазій не завжди очевидний і наразі є предметом наукового зацікавлення й розроблення численних методів його виявлення та оцінювання з метою формування загального уявлення про масштаби збитків і вироблення управлінських рішень.

Термін «біологічна інвазія» використовують для опису процесу, що включає навмисне або ненавмисне перенесення (транспортування) або переміщення виду за межі його природного ареалу внаслідок діяльності людини та його інтродукції в нових регіонах, де він може натуралізуватися (вкорінюватися, самостійно відтворюватися і розповсюджуватися в природних і напівприродних екосистемах). Деякі з найбільш проблемних і найвідоміших інвазійних чужорідних видів пройшли шлях багаторазової або повторної інтродукції і досі використовуються в різних галузях економіки.

Разом з тим, не всі чужорідні види стають інвазійними, дичавіють або натуралізуються поза межами первинного (природного) ареалу, характеризуються формуванням спонтанних локальних популяцій чи поширенням за межі місць інтродукції. Відповідно, негативний вплив певних чужорідних видів спочатку фіксували, характеризували ознаки, а згодом постала необхідність в узагальненні таких даних до формулювання критеріїв інвазійної спроможності або інвазійності видів адвентивних організмів, за якими можна їх класифікувати, оцінювати вплив, розробляти заходи управління.

На сьогодні встановлено понад 37 тис. видів чужорідних організмів, що були переміщені або й інтродуковані внаслідок діяльності людини в усі регіони та біоми Землі, де нові види зараз реєструються з безпрецедентною швидкістю – близько 200 щорічно [10]. Для понад 3,5 тис. таксонів наявні дослідження з доказами їхнього негативного впливу, на підставі чого їх класифікують як інвазійні чужорідні види. З них негативно впливають на екосистемні послуги, що мають безпосереднє значення для життя людей 16 % або для їхнього добробуту – 7 %. Частка інвазійних серед чужорідних видів варіює залежно від

таксономічних груп організмів: від 6 % усіх чужорідних рослин до 22 % усіх чужорідних безхребетних. Найбільше задокументованих негативних впливів інвазійних чужорідних видів зареєстровано в наземних екосистемах, зокрема в помірних і бореальних лісах і лісистих місцевостях (включно із землями сільськогосподарського призначення), близько чверті – у водних екосистемах [10].

Оцінка впливу, запобігання поширенню, контроль і боротьба з інвазійними адвентивними видами визнані пріоритетними завданнями у багатьох стратегічних міжнародних та європейських документах [5, 6, 9]. Одним із завдань глобального десятирічного плану збереження біорізноманіття до 2030 р. (Global Framework for Biological Diversity, COP15 Global Framework, Paris Agreement for Nature), відомому також як Куньмінсько-Монреальська Глобальна Рамкова Угода про біорізноманіття (Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework, 18 Dec. 2022, CBD/COP/15/L.25) [5] визначено зменшення впливу інвазійних чужорідних видів на біорізноманіття, для якого слід виявити шляхи і способи поширення адвентивних видів. У цьому документі також зазначено, що до 2030 р. темпи інтродукції та натуралізації чужорідних видів мають бути знижені щонайменше на 50 %, популяції інвазійних видів повинні бути повністю знищені або принаймні контрольовані на низькому рівні відтворення. Усі завдання, визначені в глобальному десятирічному плані збереження біорізноманіття до 2030 р. обов'язкові для всіх сторін Конвенції про біологічне різноманіття і мають бути імplementовані в національні законодавства. З чого випливає щонайменше необхідність у розробленні заходів управління видами чужорідних організмів в Україні, зокрема рослин, чому повинно передувати насамперед визначення критеріїв інвазійності, а також формування відповідних переліків видів. Поки що ці питання залишаються неврегульованими національними законодавством в Україні, так, про інвазійні види, зокрема щодо дерев, згадується лише в Лісовому кодексі України (1994) на рівні дефініції.

Разом з тим, існує критична потреба як у законодавчому врегулюванні питань поводження з чужорідними видами в Україні, так і у визначенні надійних і науково обґрунтованих інструментів для оцінки, порівняння та прогнозування масштабів впливу різних чужорідних таксонів, щоб виявляти пріоритети для відповідних дій, якщо це необхідно, оскільки ресурси для управління також завжди обмежені. Зауважимо, що питання пов'язані із визначенням критеріїв інвазійності та класифікації на їх основі чужорідних видів, визначення пріоритетів управління ними не нові, вони й раніше привертали увагу дослідників [1–3, 7, 8, 10]. Ці питання складні, постійно переглядаються і вдосконалюються як у межах національних держав, так і на глобальному рівні [8, 10]. Усі підходи до визначення інвазійності здебільшого засновані на ступені впливу чужорідного виду, який часто поділяють на екологічний і соціально-економічний. Авторами цього повідомлення також запропоновано критерії інвазійності, засновані на екологічному підході. На нашу думку, оскільки ситуація з фітоінвазіями в Україні лише ускладнюється і питання поводження з чужорідними видами на законодавчому рівні тривалий час не врегульовано, то для визначення критеріїв інвазійності і відповідних пріоритетів менеджменту

слід брати до уваги й формальний підхід. За такого підходу інвазійними вважаються чужорідні види занесені до відповідних списків у Європі, або окремих європейських країнах, насамперед суміжних з Україною, з подібними природно-кліматичними умовами, тісними транспортно-економічними зв'язками тощо. Однак, невизнання у деяких сусідніх з Україною країнах на державному рівні інвазійними певних чужорідних видів, які чинять вплив на природні екосистеми в Україні не є аргументом для невизнання їх інвазійними в Україні. Оскільки наша держава розташована у різних географічних зонах і має низку природно-кліматичних та інших особливостей, то й ризики фітоінвазій, спричинених деякими чужорідними видами можуть відрізнятися і повинні базуватися на екологічному підході. Виважене поєднання обох підходів є основою заходів, спрямованих на попередження і запобігання неконтрольованого поширення фітоінвазій у лісових та інших природних екосистемах України.

Інвазійність рослин пропонуємо визначати за наступними категоріями критеріїв:

- (i) ступінь впливу на природні екосистеми (масштаби і тип впливу визначені відповідно до однієї з систем оцінки) включно з характером зворотності спричинених змін;
- (ii) біологічний потенціал, можливості його реалізації і вплив на різних рівнях організації (організмовому, видовому, популяційному, ценотичному);
- (iii) еколого-географічний потенціал включно з реконструкцією шляхів занесення;
- (iv) таксономія;
- (v) управління і пов'язані заходи;
- (vi) ресурсний та економічний потенціал;
- (vii) ризики.

Зазначені категорії включають низку критеріїв за відповідністю яким, або принаймні одному чи кільком з них, безпосередньо можна класифікувати той чи інший вид чужорідних рослин і визначити його як особливо небезпечний інвазійний, інвазійний середнього рівня загрози, потенційно інвазійні чужорідні види рослин низького рівня загрози (найбільш динамічна група, для видів якої недостатньо даних і потрібні спеціальні дослідження, або нещодавно занесені, які мають високий інвазійний потенціал і активно формують вторинний ареал). До прикладу, в категорії (i) розглядаємо критерії засновані на ступені, масштабах і типі впливу чужорідних видів рослин зокрема. Так, ступінь впливу за різними системами оцінки визначають як високий (особливо небезпечні інвазійні чужорідні види), середній (інвазійний середнього рівня загрози), низький (потенційно інвазійні чужорідні види рослин низького рівня загрози), не виражений (потенційно інвазійні чужорідні види рослин низького рівня загрози), або масивний, великий, помірний, незначний, мінімальний відповідно до однієї з систем оцінки негативного впливу на природні екосистеми.

За допомогою запропонованих категорій і критеріїв також можна порівнювати ступені впливу видів чужорідних рослин у різних регіонах, встановлювати пріоритети управління та спростити оцінку методів управління.

Перелік посилань

1. Абдулоєва О., Карпенко Н., Сенчило О. Обґрунтування «Чорного списку» загрозливих для біорізноманіття інвазійних видів рослин України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Біологія. 2008, вип. 53. С. 108–110.

2. Абдулоєва О.С., Карпенко Н.І. Обґрунтування критеріїв інвазійного потенціалу чужинних видів рослин в Україні. Чорноморський ботанічний журнал. 2012, т. 8, №3. С. 252–256.

3. Зав'ялова Л. В. Види інвазійних рослин, небезпечні для природного фіторізноманіття об'єктів природно-заповідного фонду. Біологічні системи. 2017, вип. 9(1). С. 87–107.

4. Лісовий кодекс України / Верховна рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>

5. EU biodiversity strategy for 2030 – Bringing nature back into our lives. European Commission, Directorate-General for Environment: Publications Office of the European Union. 2021. URL : <https://data.europa.eu/doi/10.2779/677548>

6. Genovesi P., Shine C. European strategy on invasive alien species. Strasbourg: Council of Europe Publishing. 2004. URL : <https://www.cbd.int/doc/external/cop-09/bern-01-en.pdf>

7. IPBES (2019): Global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services / E. S. Brondizio, J. Settele, S. Díaz, and H. T. Ngo (Eds). IPBES secretariat, Bonn, Germany. 1148 p. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3831673>

8. IUCN (2020). IUCN EICAT Categories and Criteria. The Environmental Impact Classification for Alien Taxa. First edition. Gland, Switzerland and Cambridge, UK: IUCN. 36 p. URL: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2020-026-En.pdf>

9. McNeely J.A., Mooney H.A., Neville L.E., Schei P., Waage J.K. (Eds.). A Global Strategy on Invasive Alien Species. IUCN Gland, Switzerland, and Cambridge, UK, 2001. 50 pp.

10. IPBES (2023). Summary for policymakers of the thematic assessment of invasive alien species and their control of the Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. Roy H. E., Pauchard A., Stoett P., Truong T. R., Bacher S., Galil B. S., Hulme Ph. E., Ikeda T., Kavileveetil S., McGeoch M. A., Meyerson L. A., Nuñez M. A., Ordóñez A., Rahlaoui S. J., Schwindt E., Seebens H., Sheppard A. W., Vandvik V. (Eds.) 2023. IPBES secretariat, Bonn, Germany. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7430692>